

İslâm Öncesi Kürt Tarihi

İslâm Öncesi Kürt Tarihi

Kapak resmi

Qapağan veya Témir Qapıq (en eski Samarkand, Çincesi *Ta Po-huan-çeñ*) Sarayında (*Sayıñ Turgay Tüfekcioğlu tarafından çekilmiş olan*) bir duvar resmi.

Samarkanda güneyden bitişen Qapağan yerleşmesinin MÖ 500 yıllarına ait olduğu tahmin edilmektedir. Türk Bilin en parlak çağını teşkil eden bu tarihlerde, Qapağan Éçim Qağan I'in başkenti idi ve, buna göre, resim Éçim Qağan ile Qañım Qağan II'nin DÖ 529 zaferi yürüyüşünü tasfir etmektedir. Éçim Qağanın, Qañım Qağan tarafında bulunan sağ eli ile, *İki Uç* [İki Lider] (yani, *İkiti Etigmiş Bił*] işaretini yapmakta olması da bunu kanıtlıyor.

Ayrıca, kanunî hükümdar Qañım Qağanın hükümdarlık asasını sağ elinde tutmasına karşılık, fiili hükümdar Éçim Qağanın onu sol elinde tutması da Türk Bilin At-Oğlar [hanedanlar] hukukunu canlandırmaktadır.

Bu hukuka göre, Qağan ölünce onun en büyük oğlu kağan olur. Ancak, o yalnız hukuki yönden qağandır; devleti yönetmiye (idare etmiye) yetkili kişi ise, ölen qağanın kardeşidir ve ona Éçim Qağan [Amcam Hakan], İnisi Qağan [Kendisinden Küçük Kardeşi Hakan] veya Kül Bilge Qağan [Bütün Regnuma Hakan] denilmiş bulunuluyor.

İşte resmimizde birer deveye binmiş olan Éçim Qağan I ile Qañım Qağan II'nin arkasında giden yaya kişiler, mustakbel Éçim Qağan II ile mustakbel Qañım Qağan III'dür. Ressam, bunu belirtmek üzere, abî ve ini kardeşleri birbirlerine çok benziyecek şekilde resmetmiş bulunuyor.

Türk Qağanlarının önünde giden *Qatun* [Kralice] (yani, *Tomyris*), Tigin Qana [Mütecaviz Hana; yani *Kyrosa*] karşı yenilmiş ve yurdu istilâ edilmiş olduğundan, bir *kara* ata bindirilmiştir ve, ayrıca, giyimi de **ÉÇİM QAĞAN'INKİ** gibi kızıldır (harp etmiş olma işaretini). Buna karşılık, Éçim Qağan I sayesinde vatanı kurtulmuş olduğundan, Bégilig Uri Oğul [*Lord* olmuya namzet erkek *orunbasar*]; yani, ULUĞ TÖRÜN [Prens] ak bir *yañalığa* [file] bindirilmiş bulunuyor.

Burada Türk qağanlarının sultanat sıralarını da belirtmekte yarar var:

1. Qañım İl-Etiriş Qağan I (Msixa Teñriden Önce 565-538);
2. Éçim [İnisi] Qağan I [Qañım Kül Bilge Qağan] (MÖ 537-525);
3. Ökül Tigin (MÖ 524-514);
4. Qañım Türk Bilge Qağan II (MÖ 512-494; doğum MÖ 546);
5. Éçim [İnisi] Qağan II (MÖ 493-490);
6. Teñritig Teñride Bolmuş Türk Bilge Qağan III.
7. vb

Not: Erken Türk Tarihi konusunda K. Mirşan tarafından yayımlanmış olan kitaplara bakınız.

Kâzım Mirşan këgdesi

İSLAM ÖNCESİ KÜRT TARİHİ

Kırmançların 2.500 Yılı

ve

Zazaların Daha Eski Geçmişi

Yazılı
Belgelere
Göre

MMB Yayıncıları

Telif hakkı © 2006, Türkbüyü-Bodrumda oturan, Kâzım Mirşana aittir.
Tel. 0-252-377.51.31

“Kürt” sözünün *ÖKÜ-ERT* [Legal Teşekkül; yani, “beylik”] sözünden doğmuş olma olasılığı bulunuyor. Bu söze benzer söz olarak, yazıtlarda *BÜ-ERT* [*BÜ* olarak] deyimi geçtiği gibi, *Grek* sözü de *ÖG-ERİG* sözünün bir türevi olma olasılığı ile karşımıza çıkmaktadır. Massaget Krallığının Türklerce kullanılan şekli olan, *ÖK-ERİGÜN UŞ-OQ-UŞUN* [*Mustakil Krallığın Hakim Asker Hakimiyeti*] ismindeki *ÖK-ERİG* sözü de *ÖKÜ-ERT* [Legal Teşekkül] ismine işaret ediyor. Buna göre, “Kürt” sözü ya bir halk, veya, daha ziyade, bir çeşit *koşma devlet* ismidir.

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.123 (*ÖKÜ-ERT*), 72 (*ÖK-ERİGÜN UŞ-OQ-UŞUN*).
Mirşan,K.1991; *Bolbollar*; s.37 (*BÜ-ERT*).

Mirşan, K.1993; *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans*, s.11 (*ÖG-ERİG*).

Massaget Krallığı çağına ait başlıca isimlerin Türkçesi şöyle:
ÖKİ OY ALT-OYILIQI AT-ALIĞ AT-UTDIM QATUN → *Kral Yetkisi Namina İye Olma Hakkını Kazanan Kadın* [Kralice Tomyris];
BEGİLİK URI OĞUL → *Lord omluya namzed erkek veliaht*; yani, *ULUĞ TÖRÜN* [Prens];
OÑUR AT-OÑIM → *Tanrıya Mahsus Başarı ve Becerilerin İyesi AT-OÑIM* [*Başarılı Nam*] ve *de TİGİN QAN* → *Mütecaviz Han* [her ikisi de “Kyros”a verilen Türkçe isim);
ÖKÜ OL İLIG US UŞ-OĞI → *Krallık Halkları Majesteleri* [*Dareios I*];
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.61 (*OÑUR AT-OÑIM*), 69 (*TİGİN QAN* ve *ÖKİ OY ALT OYILIQI AT ALIĞ AT UTDIM QATUN*), 78 (*ÖKİ OL İLIG US UŞ OĞI*).
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*, s.,30 (*BEGİLİK URI OĞLIÑ*)
Mirşan,K. 2002; *Makaleler*; s.88 (*ULUĞ TÖRÜN*)..

Ancak, *ÖKÜ-ERT* sözü Urqun-Seleñe (Moğulstan) yazıtları çağında bilinmiyor (yazıtlarda geçmemiş bulunuyor). Buna karşılık, bu yazıtlarda (bilhassa Oral Dağı halkı için kullanılan) *QIRQIZ* [Türk Bilin kenar kısmında yaşama yöntemi oluşturan halk] sözü geçmektedir (*QIR* “kenar” demektir). *Esőñük* olarak [meselâ], Türkler Oral Dağı halkı olan *QUT-OĞUR* ve *OD-OĞUR*’lara *QIRQIZ* demekte ve bu sözün añağını *QIRIĞ-ESÜKİN* [*QIR*’lılar (yani, devletin kenar halkı)] şeklinde açıklamaktadırlar:

(1) “*Kül-Tigin 26 yaşında iken* (d.s.559) *QIRQIZ’lara doğru ordu süledik.*
Güneş batımındaki QIRIĞ-ESÜKİN’in ÖKÜGİMİN YIŞ’ının (Oral Dağı Krallığı Konstitusionunun) *başkentine yürüyüp, QIRQIZ Kavmini orda bastık. Hakani ile işbu yısta savastık.*

KÜL-TİGİN, BUY-URUQ’lam QUD-OĞUR’larına hücum ederek, haşmet ile deðdi, “bir er” deðerinde OQ’unu [mızraklı askerini] vurdu (ok ile!), “iki er” deðerinde OD-UŞURU [subay] sançtı (kargı ile)”.

Mirşan,K.1999; *Bolbollar*, s.72-73.

Türkler, bugünkü Türkmenistanda yaşamış olan, Massagetlere de *QIRQIZ* demiş bulunuyorlar. Yolug-Tigin Kyros seferini (Massagetleri ve kralice Tomyrisi) kastederek şöyle diyor:

(2) “*Kanın* (yani, Massaget askerlerinin kani) *suculayın boşalır iken, kemiğin dağcılayın yatar iken, prensinin* (yani, Tomyrisin oğlunun) *hizmetçi kılınması* (yani, yabancı bir devlet yararına hizmet etme durumunda bırakılması) *dolayı ile, prensestin kedere boğdurulur iken, orası kendi beldemiz* (yani, Massaget Krallığı Türk Bile dahil) *olduğu için, bize bağlılık göstermiş* (yani, Türk Hakanından yardım istemiş) *olmanızdan dolayı—Ecim Qaganın uça-*

varmasından [ölümünden] başlamak üzere—QIRQIZ Qaganlarına mahsus BOLBOL (tarih başlangıcı taşı) diktim”.
Mirşan,K. 2002; *Makaleler*, s.37-38.

QIRQIZ isminin diğer bir söyleniş şekli, Kürtlerin bir boyunun kendilerine verdikleri, *Qirmanç* ismidir.

Mirşan,K. 1983; “*Kirmanç*” sözü ve Türkçedeki Yeri; TDAD, İstanbul, Haziran 1983.

Bu deyimlerin Ukraynada (Kıpçaqlarda) kullanılan şekli, *Ukraina* [U-kray-ina] ve, bilhassa, bu isimdeki “*Kiray*”dır [Slavca “kenar”, Tatarcası *qır, qırlay*]. Bu ismin U-QIRAY-INA [QIRAY Tarafı *Subjection*’u; KIRAY halinde *subjection*] şeklärinden türemiş olması muhtemeldir.

Bugünkü Türkiye Türkçesinde kaybolmuş olan U deyimi, Uygurcada “*gó*” ve Tatarcada “*goy*” şeklärinde kullanılmaktadır. *Esönük* olarak, Uygurca *mundaq gó* ve Tatarca *bulay góy* [böyle işte]. Bu sözün *Qut-At Gö Bilig* [Kut Bilgisi]’de de geçtiğini görmekteyiz. Bu alanda Ugaritçeden şu misalleri verebiliriz:

EB U İL → Halk [IL] tarafından [U] tertiplenmiştir [EB];

UZUZ ÖG U → Transforme [UZUZ] kral [ÖG] halinde [U].

Bu sonuncu cümle şu şekilde de okunabilir:

OZUZ ÖG U → Öbürdünyaya geçerek orda yer almış olan [OZUZ] kral [ÖG] halinde [U].

Diğer bir Kurt boyu olan *Qirt* da buna yakın bir mana taşıyor. *Qirt* “*kategorik*” [herhangi bir şart içermeyen, basit bir ifade şekli (tersi, *hypothetik*)] demektir ki, bundan añaşılması gereken mana, kendi başına (tam olarak bağımsız) değil, “Türk Bile tabi” kavramıdır. Bu kavramı Türkler ÖC-ÖK [“Türk Bıl ortamında kalan krallık” añağında, “krallık sahibi” (yani, *kategorik krallık*)] deyimi ile belirtmiş bulunuyorlar. Nitekim, Oral Dağı Kirğızları da bu durumdadır ve onlara da *Başqirt* [ana kategorik halk] denmektedir.

Urqun-Selene Yazıtlarında Anadolu ile ilişkili olarak kullanılan halk ismi “*Qarluq*”dur. Bu sözdeki “*Qar*” hecesinin manasını añaşılabilme için, Talas Yazıtlarından birinde geçen *QARA ÇUR* deyimini ele alalım.

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*; s.67.

Bu yazitta bu deyim *QAR-ÇUR* şeklärinde de kullanılmaktadır ve, buna göre, “*Qarluq*” sözündeki “*Qar*” hecesi “*QARA*” añağındadır ki, bu da (1) (*bir krala*) ait olmak, *tabi olmak*; (2) *bakmak, yönetmek*; (3) *OQ-ARA* [*OQ’lar ortamı*] teşkil etmek; (4) *siyah*, demektir. Buna göre şu yorumlar yapılabilir:

QARA-ÇUR > QAR-ÇUR, Çur'luk;

QARA YÜZ, tabi topoloji (yani, bir QARA-ÇUR'a bakan halk);

QARA QAN, hanlık [*kingdom, Kingship*];

QARA BUWIN, nesil *status’u* (yani, millet);

QARA TÜRGİS, Türgis *status’u* (yani, *Türgisler*). Bak: Tatarca *kışi-qara* [*kışiler*, bir kimse].

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*; s.67 (Qara-Çur), 75 (Yalbaç); 73 (Elegeş);

Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bü'l*; s.65 (Türgis seferi).

Bütün bunlara göre, *Qarluq* isminin şu şekilde türemiş olması muhtemeldir: **QAR-İLIG** [egemen halkız] > **QARLUQ**. Bu türeve göre, Qarluqlar Türk Bıl içinde *özel* bir statükoya sahip idiler (yani, bir ÖC-ÖK teşkil etmiş bulunuyorlardı).

Diğer taraftan, *Qarluq* isminin manasını “hükümdara mahsus” (yani, hassa askeri) şeklärinde de açıklayabiliriz. Nitekim, d.ö.512'de ÜR-APA'yı [*Oarosu*]

geçmek isteyen Dareios I'in ordusunu kılıçtan geçiren QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II'nin ordusu ÜÇ QARLUQLAR'ın ÜÇ IDUQ'larından [üç cenahlarından] ibaretti. Burdaki ÜÇ sözü, Hakana mahsus ordunun sağ, sol ve orta cenahlarını ifade etmekle beraber, hakan ile beraber savaşan diğer ordulara nispetle, "merkez cenahi" anılamındadır. *Esönük* olarak, Qırğızca *үç qoşqon* "bir şeyin merkezi" (üç yönden gelenlerin ilâve olundukları yer) demektir (bir şehrin Pazar yeri gibi). Yani, ÜÇ QARLUQ "merkez Qarluqları" demektir ve, Hakana mahsus askerleri veren, bu Qarluqlar bugünkü Balqaş Gölü ve İli Nehri civarında otururlardı.

ÖNRE BIÑA BAŞI Massagetlere de ÜÇ AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUN demektedir:

(3) *Qara Kumu aşarak gelmiş olduğu—Krallıkta, Krallık askerleri otağında, UYUR [Uzboy, Araxes] Nehrinde bulunan—ÜÇ AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUNQA [üç nam tevarüslü Türk Kavmine]—zamanın yedinci ayının 14'ündeki (MÖ .14.07.529) esnada haddini bildirmiş olduğum han ... tahaddüs ettiği veçhile ölü düştü (yani, Kyros ÈÇİM QAĞAN tarafından öldürüldü).*
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.62 (Teriat Yazıt D20, D22-23) ve, ayrıca, s.69.

Burda Massagetlere "Türk" deniliyor. Halbuki, 2 numaralı çerçevehimizde onlara QIRQIZ deniliyordu. Elbette, her ikisi de doğru. Aşağıdaki metinde ise ÜÇ QARLUQ'lar sözkonusu ediliyor:

(4) *İT yılında (MÖ 526) ÜÇ QARLUQ Federasyondan (yani, Türk Bilden) koparak teze vardi ve, kara yönünde, ON-OQ'a girdi. Ondan sonra, ... ÜÇ QARLUQ askerleri, LAĞZIN yılında (MÖ 525)—AT-UQUZ TATAR "...AT-UQUZ AMİR" olarak anılmak üzere—QARA BUDUN üzerinde durmamı QAÑIM QAĞAN'dan (yani, ÈÇİM QAĞAN'dan) rica etti; o da "İÇÜ-APA [Tanrı] namına (oraya) var!" diyerek, bu mevkiyi ÖTÜKİN İL namına bana verdi.*
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.63,64 (Teriat Yazıt, G 27-28 ve, ayrıca, s.69).

Burda Qarluqların göçü dile getiriliyor ve Üç Qarluqlara "Qara Budun" ismi de veriliyor. Göç eden bu Qarluqlar On-Oqa (yani, At Oy Bil sınırlarına) girerler. Buraları At Oy Bilin hakimiyet alanı olduğundan, onlar Türk Bil Qağanına başvurarak, Öñre Biña Başayı At-Uquz Amir (yani, At Oy Bil namına amir) olarak yetkilendirmesini ve Üç Qarluqları, "Qara Budun" olma şartı ile, idaresi altına almasını rica ederler. O da Ötükin Yış (yani, Türk Bil) namına Öñre Biña Başayı bu şekilde görevlendirir.

Aşağıdaki metin, tipki Türkler gibi, Qarluqların da OQ soyundan olduklarını gösteriyor:

(5) *"Irademiz altındaki Oq Halkımız Qarluq".*
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*; s.36.

OQ'lar ise QURIĞARU [kara yönü] (yani, Afganistan, Türkmenistan, Doğu Hazar, Anadolu, Küzey Karadeniz) halkıdırular:

(6) *Öñdeki [doğudaki] Qitaña, berideki [güneydeki] Tabığaça [Çinlilere], QURUYA OQ-URUDUNTA [kara yönündeki OQ savaşçılarına], yıradaki [küzeydeki] Oğuza ...*
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bil*; s.43

2 numaralı çerçevede sözkonusu edilen Massaget Krallığı şu şekilde de isimlendiriliyor:

(7) ÖK ERİGÜN UŞ-OQ UŞIN [Erkli Krallığın egemen asker egemenliği (veya, majestik asker majesteliği)] (“Massaget Krallığı” demektir) yüre geldi (MÖ 524), ve ... lideri Seleñeye kadar asker itdi.

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.72,

Massaget Krallığına verilen ÖK ERİGÜN UŞ-OQ UŞIN ismi Qarluq sözünün “egemenlik” añaframını belirten diğer bir ifade şeklidir. UŞ sözü (1) Majeste, yetkili; (2) idare, egemenlik; (3) başkan, prezident, añaflamlarına gelmektedir.

Burda, TÜRK BİLGE QAĞAN II yerine, ÖKÜL TİGİN’İN “qağan olması” isteği ile yapılan bir *miting* yürüyüşü sözkonusudur ve bu yürüyüş Önre Bîna Başı tarafından dağıtılarak, yürüyüşçüler Seleñede yerleştirilmiş bulunuluyorlar.

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.72.

Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bü'l*; s.49.

ÖK ERİGÜN UŞ-OQ UŞIN deyiminin añaframı BUW-UŞ [*dictio* (yani, hukuka dayanılarak şart belirleme) yetkililiği] şeklinde de ifade edilebilinmektedir:

(8) “Oq soyundan BUWUŞIM İL QARLUQ tabi hale geldi (MÖ 506).

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*”, s.86.

BUWUŞIM İL’E Herodotus “Budin” demektedir. BUWULĞAR [Bulgar] sözü de aynı kavramlara göre teşkil edilmiş bulunmaktadır.

(9) BUWUŞIM UŞ AT-UQUZ TATAR [egemenlik yetkilisi AT-UQUZ TATAR].

Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bü'l*; s.38

cümlesinde AT-UQUZ TATAR’lar da BUWUŞIM UŞ [*diktio* yetkilisi] olarak belirtiliyor.

MÖ 1570’lerdeki Kaşsu [Kassites] hakimiyeti çağında Babilonyaya “Karduniaş” denmiş bulunuluyor ki, bu isim *Qarduwin Üyüş* [*Qarduw* konstitusyonu] demek olmalı. Eski çağlarda kullanılan ve kılış adı [*nomina actionis*] veren “-w” sesi, zamanla “-ğ”, “-q” veya “y” şekillerine çevrilebilmiş bulunuyor : BUW > BUĞ, YAĞIWA > YAĞIQA, AWRİLTİM > AYRİLDİM . Mirşan,K.1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*; s. 67 (Qara-Bars), 69 (El-Toğan), 45; 71 (Külüğ-Tirig), 72 (Omay Bög).

Mirşan,K. 1996; *Füllerin İsim ve Mastar Halleri ile, Sıfat-Fiil ve Zarf Fiil alanlarında, BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ*;s.13.

Not: “w” sesinin eskilik derecesi için bakınız:

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*; s.101’deki OW/UW (yani, W) tamgası.

Mirşan,K. 2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*; s. 20,24.

Bu hal bugünkü Türk ağızlarında da yaşıyor : *Taw* [Tatarca ve Qazaqça) > Dağ (Türkçe); *Awır* (Tatarca) > Ağır (Türkçe); *Buzaw* (Tatarca) > Buzağı (Türkçe; w > ğ değişimi!); *Cıwın* (Kürtçe, “toplantı”) > *ciyin* [Tatarca, “toplantı”; w > y değişimi!].

Bu örneklerle göre, *Qarduw* adını *Qarduğ* ve de *Qarduq* şekillerine çevirebileceğiz demektir. Nitekim, MÖ 401 yılında Ksenophon, “*Anabasis*” inde, Van gölünün berisinde (günortasında), Dicle Irmağının sol yakasında yaşayan

halkı *Kardukhoi* [Qarduqlar] diye isimlendirmektedir. Bu ismi “*Kardu(w)*” diye yorumlayanlar var ise de, Bizanslıların Türklerle “*Tourkhoi*” [Türkler] dediklerini gözönünde bulundurur isek, sözün, “*Qardu(w)*” değil, “*Qarduq*” şeklinde olması gerektiği añaşılacaktır.

Diğer taraftan, QARLUQ ismi QARDUQ (ve de QARDUW) şeklinde de söylenebilmektedir. *Esōñük* olarak [meselâ], “-lar” eki Qazaqçada “-dar” şeklinde de söylemektedir: *adamdar* [adamlar], *özderin* [kendilerini], *eyelder* [dişiler], *qarttar* [kartlar], *erkékter* [erkekler]; fakat, *balalar* [balalar], *ata-analar* [ata-analar].

9 numaralı çerçeveyimizde sözü geçen Tatar ismi üzerinde de durmalıyız. Öñre Biňa Başı şunları söylüyor:

(10) TATARİĞ OY ATADIM AT-BAŞIĞIN (TABİŞĞAN) YIL.
Tatar Devletinin kurulduğu tavşan yılı.

(11) BIÑ YILLIQ ÖTÜMİN KÜNLİG BİTİGİMİN-BİLGÜMİN, ANTA, OY IŞI TAŞQA OY-URUTUTDIM.
Bin yıllık geçmiş günlere ait tarihimi, orda, memorandum yazısı taşına yazdirdim.

Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN*; s.104.

Mirşan,K. 1985, *Anadolu Prototürkleri*; s.75,76.

Mirşan,K. 1983; *Urqun-Seleňe Yazıtları için Kabul olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi*; *Türk Kültürü Dergisi*; No.241, s. 312 (veya, Mirşan,K. 1999, s.14).

Mirşan,K. 1999; *Türk Takvimi*; s.37, 39,40.

Öñre Biňa Başı bu yazılarını MÖ 517’de yazmış bulunuyor. Eğer buna bin katar isek, MÖ 1517 yılı elde olunur ki, bu da TATARİĞ OY’un [Tatar Devletinin] kuruluş yılı olur.

Buna karşılık, Türk Bil Buumin Qağanın MÖ 1.7.879’da tahta oturması ile kurulmuş bulunuyor. Yani, Türk ismi Tatar isminden 638 yıl sonra söylenenmeye başlanmıştır.

Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN*; s.104.

Mirşan,K. 1983; *Urqun-Seleňe Yazıtları için Kabul olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi*; *Türk Kültürü Dergisi*; No.241, s. 313

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*; s.10..

Şimdi, Qarluqların Doğu Anadoluya ne zaman gelmeye başladıklarını araştıralım. Yoluğ Tığın şöyle diyor:

(12) İrademiz altındaki Oq Halkımız Qarluqların kütle halinde orda bulundukları yıldaki yirminci yaşıma (MÖ 523) AT-OÑUT'lara [kahraman]:
Kürtçesi, Tund (sıkı, sağlam, kuvvetli, şiddetli, sert, yavuz, öfkeli, hırslı)] karşı süledim, AT-OÑUT Kavmini bozguna uğrattım; vekilinin yıldı varlığını gaspettim.

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*; s.36.

Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bil*; s.50.

Mirşan,K. 1983; *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye*; s.16 (AT-OÑUT sözü).

Burda Massagetlere “*Qarluq*” deniliyor. Écim Qağanın Massagetleri korumak için Kyrosa karşı MÖ 529da yaptığı savaştan (3 numaralı çerçeveye bkz) sonra da, Türkler bu halkı korumaya devam etmişler ve, bu sefer, ÖKÜL TİGİN Qarluqları, *At-Oñut* [Kahraman] dediği, Horasan halkına karşı da korumuş bulunuyor.

Bu metinde konumuz bakımından bizim için önemli olan şey, MÖ 523

yılında Qarluqların kütle halinde *orda* (Türkmenstanda) bulundukları; yani, henüz göç etmedikleridir. Qarluqlar bakımından kritik olan bu yıldaki *et'üzler* [vak'alar] meyanında, Öñre Bıña Başı şöyle de diyor:

(13) *Aynı ayın 15^{inde} Krallığa tabi arazi başındaki ÜÇ BİRİKÜ'de Tatarlara tabi OQ-AT'lar ile uzlaştım. Soylardan biri ÖC-ÖK'di, digeri ... ya girdi.*
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.74.

ÜÇ BİRİKÜ Amu Darya ve Uyur Öğzün [*Araxes*] birleşerek, bir tek nehir oluşturduğu yerdir (bugünkü Hive Kenti civarı). Metnimizdeki “*digeri ... ya girdi*” deyimi “başka bir devletin sınırları *içine* yerleştiler” anlamındadır ki, bu devletin ÇİK ÖK [Pers Krallığı] olacağı açıktır. O devirde Perslerin Anadolu içlerine doğru yayıldıklarını göz önünde bulundurur isek, OQ-AT'ların ikinci boyunun girdiği yerin Doğu Anadolu olacağı tahmin olunabilir. Diğer taraftan, Öñre Bıña Başının OQ-AT boyalarının peşine düşmesinin sebebi, *Türklerin Türk Bili terketmemeleri gerektiği* endişesidir. “*Soylardan biri ÖC-ÖK'di*” [Türk Bili sınırları içinde kalma razı oldu] denmesinin sebebi de budur. Yani, Anadoluya yerleşen OQ-AT'lar *Türk* idiler. Bunu Çanakkale olayı da bize açıkça gösteriyor:

MÖ 516'da Öñre Bıña Başı Çanakkaleyi işgal ederken, İŞUB URUŞ TURUQ (Türklerin Kafkasya valisi) kumandasındaki Qarluqlar Kafkas cephesinde (Doğu Anadoluda) Perslere yenilirler. Bunu öğrenen Öñre Bıña Başı Çanakkale işgalini kaldırır ve asker toplamak üzere, ilk önce, İşim Irmağı Oqlarına gider. Fakat bu Oqlar Ub-Uşı At Majestelerine tabidirler ve, bu gerekçe ile, teklifi kabul etmek istemezler. Bunun üzerine, İli Irmağındaki Üç Qarluqlardan asker alarak (DÖ 18.11.516) Kafkas cephesine gelir ve, AT UB-UÇUQ'a [Namlı Başkente] bir akın düzenliyerek, İŞUB URUŞ TURUQ'un öcünü alır. Sonuç olarak, Çanakkale ve İstanbul'daki Türk işgali kaldırılmış, buna karşılık, Türk Biliin Kafkas ve Doğu Anadolu cephesi Dareiosa karşı emniyete alınmış olur.

Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bili*; s.54,56.

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.117-118.

AT UB-UÇUĞ'un o çağda Asur Başkenti olma ihtimali çok büyüktür. UB-UÇUĞ'un “başkent” demek olduğu şu isimden de añaşılıyor: OQ-AT UB-UÇUĞ [İskit Başkenti].

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*; s.41.

Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bili*; s.54

Öñre Bıña Başı Qarluqları şöyle tarif ediyor :

(14) OZ-UŞ (yani, *Zeus*) Tanrısının AT-OY (yani, AT-OY BİL, AT-UQUŞ BİL, AT-İL) generalleri kavminin AT-OÑIRADA [başarılı oldukları yerlerde] amir bulundukları Aq-Aqın askerleri [Bizansça, *Leukoy Hunnoy*] camiasından akıncılar olan Üç Qarluq gibi kavimler UY-BUĞU [Genel Kurmay Başkanlığı] kavimleridir.

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.57-58.

Buna karşılık, Orta Anadoluda, Eskişehir İli, Çifteler İlçesi, *Yazılı Kaya* Köyünde anıtı bulunan UÇUD Halkı (*Phryg*'ler) için Öñre Bıña Başı şöyle diyor:

(15) *Teñrim Qanımın* (yani, AT-İL İmperatorunun) dominyonu olan regnum namına geçerli (yani, AT-İL'e dahil) *seignorial* regnuma UÇUD sorumlusu

olarak yer sorumlusu OD-URIĞIN [seferî ordu] BUYURUQI'nın UÇUB-UŞ generalleri kavminin, tarafımızdan (yani, At-İL tarafından) yapılan atanma ile amir bulundukları, OQ-AQIN askerleri camiasından hükümlanlık yetkilileri olan, AT-UQUZ TATAR gibi kavimler UÇUD kavimleridir.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.58.

Nitekim, Yazılıkaya Köyünün 1.700 m kuzeyinde yer alan, *Küçük Yazılıkaya* yazıtında da şöyle deniliyor:

(16) Halkımız kendi AT-İL'ine geçmiş bulunuyor (yani, kendi AT-İL Devletimizin topraklarına yerleştik).

Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*; s.40.

Ugaritte (Kuzey Suriye) bulunan civi yazıtlarında ise şöyle deniliyor:

(17) ON'ların AT-İL'inin şerefli halkın krallığı.

(18) Kozmik konfigurasiona eriştilmek üzere, aparılan kral, bu erişmeyi hâkmetmiş olan, AT-BİL kralıdır.

Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*; s.87.

AT-İL [AT BİL, AT-UQUŞ BİL, AT-OY BİL, AT-OY ÖGE, AT-OY İL] MÖ 1517'de İdl-Oralda kurulmuş olan bir devlettir. Bu devletin, konumuz olan, Dareios I'in UÇ ESİG EL AT [Skolat, İskit] seferi çağındaki durumunu belirtmekte yarar var.

Başkanına UB-UŞ [Yüce Majesteleri] ve, AT-OĞILA ÖGÜZ [İdil Irmağı] üzerindeki, başkentine AT-OĞU BOLIQ (Volgograd karşısındaki eski Saray Kenti) denilen bu devlet üç koşma devletten teşekkür etmiş bulunuyor:

1. BİR ÖGE [BİR OY BİL] (küzey İdil-Oral + Sibir)
2. IQI YAĞUN [ÖKÜGİMİN YİŞ] (Oral Dağları);
3. OQUÑ UÇI [OQ UŞUY] (Aral Gölünden Tuna Irmağına kadar yaşıyan, İskitler).

Mirşan, K. 1978: *ALTI YARIQ TİĞİN*; s.113-114.

Bu şekilde, Qarluqları Doğu Anadoluda daha MÖ 500 yıllarında identifike edebilmiş bulunmaktadır. Şimdi de, Güney-Doğu Anadolu halkın (Qarluqların) dillerine de temas etmiş olmak için, şu metin üzerinde duralım (Hoytı Tamir gündelikleri yazısı):

(19) İNİÜÜZİNÇÜ YIL, İP-İNÜÜZİNÇÜ AT-URUS KÜL-ÇUR, İB-İS BOLI-QA BARIR BİZ, UMA QUTLUĞ BOLZUN.

İNİÜÜZİNÇÜ yılında, “sulhsever” olarak nam salan KÜL-ÇUR için, İB-İS BOLI'ya (cennetlik ruh olma sitesine) varmaktayız, Tanrıda kut ile bulunması için.

Mirşan,K.1991; *Bolbollar*; s.48.

Bu metinde (Hoytı Tamir gündeliklerinde!) “Tanrı” yerine UMA deniliyor ki, Zazacada da *Uma* [Umay, Humay] “Tanrı” demek. UMAMAQ “konsept”, UMUNÇ “aksiom”, “kendiliğinden belirli cümle”, demek olduğuna göre, UMA “her şeyi belirliyen varlık” olur ki, bu da, elbette, “Tanrı” demektir.

Mirşan,K. 1990; *Proto-Türk Bilginlerine göre Astrofizik*; s.257, 315.

Pers Kralı 1^{inci} Dareiosun (MÖ 522-486) Bisütün kayalıklarına yazdırdığı kitabede, Dersim [Tunceli] ve havalisi Zu-Za adı ile anılmaktadır. Babilliler ise Zazalarla “Zou-Zou” diyorlardı. Zaza isminin anlamı üzerinde durabilmek için, şu deyimleri gözden geçirmeliyiz.

Mirşan,K. 2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*:

UZATIN [(Öbür Dünyaya) teşyi ettiğimiz] {yazıt No.127};
 UZ İLİZ ÖG [(Öbür Dünya kişişi şekline) transforme kişi olan Kral] {yazıt No.135 (8, 20)};
 UZ-UZUM ÖG [(Öbür Dünya kişişi şekline) transforme olan Kral] {yazıt No.139 (29)};
 UZUZ ÖG U [transforme edilmiş haldeki kral] {yazıt No.142 (10)}.

Bu kavramlara göre, UZUZ A [Öbür Dünyaya transforme olacaklarına inanan kişiler] deyimini teşkil eder ısek, “*Zaza*” ismini elde ederiz. Ancak, bu sözü UZ-UZA’dan *Zaza* şeklinde teşkil etmemiz daha doğru olacaktır, çünkü AT-ATA’dan *Tata* [Moğulstanda bir kavim], ATA-AT’dan *Tat* (Tatarstanda bir kavim), AT-ATA BI’den *Tatabı* [Kadim Çinin Büyük Okyanus kıyılarında bir kavim], AT-ATA AR [öldükten sonra (cennette bulunan) atalara doğru uzaklaşma]’dan *Tatar*, OQ-ATAÑ’dan *Qitañ* isimleri teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Bu izahatlarımızdan añaşılacağı üzere, Zazalar çok eski bir Türk boyudur ve bugünkü Türkçe ile Zazaca arasındaki ilişkiye belirtebilmek üzere, şu cetveli teşkil edelim:

Zazaca	Tatarca	Türkçe	Zazaca	Tatarca	Türkçe
Vor	Qar	Qar	Verdek	Ördek	Ördek
Aney	Eniy	Anne	Babiy	[Babay]	Baba
Baltuz	Baldız	Baldız	Kam	kim	Kim
Kertal	Qartal	Qartal	Ina	Mine,bu	İste,bu
Çızgı	Sıziq	Çızgı	Kutık	[Küçük]	Köpek
Dengiz	Dïñgiz	Deniz	Sit [Şit]	Süt	Süt
Wítak	Bitig	Yazı	Aşıl	Yeşil	Yeşil
Odır	Ot	Od	Sağ	Saw	Sağ
Uçağ	Oçaq	Ocak	Esnawitus	İşitiş	İşitmek
Qandın	Qaydan	Nereden	Abe	Abiy	Ağabey
Kıçık	Kiçkine	Küçük	Yalavuz	Yalğız	Yalnız

Ugarit yazıtları bundan 3.500 yıl öncelerine aittir. Eğer *Zaza* ismi, yukarıda sözkonusu ettiğimiz, Ugarit yazıtlarında geçen *UZ* (veya, belki de, *OZ*) temeline dayanıyor ise, Zazaca çok eski bir Türkçeden gelmiş olacaktır ve bu dilin, MÖ 523’lerden sonra (çerçeve No.12) Anadoluya yerleşmeye başlıyan Qırmançlar ile hiçbir ilişkisi olamayacaktır. Bunlar, aynı bir kökten, fakat büyük bir zaman farkı ile doğan iki ayrı dil olarak ele alınmalıdır.

13 numaralı çerçevehimizde geçen TATAR BİRİLE OQ-AT [Tatarlara tabi OQ-AT’lar] deyimi üstünde durmak üzere, şu tabloyu teşkil edebiliriz:

Qırmançça	Tatarca	Türkçe	Qırmançça	Tatarca	Türkçe
Min	MİN	Ben	Bılbil	Bılbil	Bülbül
Cot	Cüp	Çift sayı	Taq	Taq	Tek sayı
Cih	Cay	Yer, tertip	Cıvin	Cıvin	Toplantı
Dûman	Tuman	Duman	Xurc	Qoniç	Hurç
Zengi	Üzengi	Üzengi	Baltûz	Baldız	Baldız
Qır	Qıraw	Qırığı	Qulibin	Qulaw	Devrilme
Beran,berx	Beren	Kuzu	Kanê	Qeni	Hanî
Çax	Çaq	Çağ	Kiya	Qaya	Nerde?
Xumar	Qumar	Qumar	ma?	Uyg. ma?	mi?
Qalıq	Qabıq	Qabuq	Tamkırın	Tamaq	Yemek

Xan	Xan	Han	Deykîrîn	Dîyü	Deme
Baltûz	Baldız	Baldız	Bapîr	Babay	Dede
Çakûç	Çökiç	Çekiç	Beg	Biy	Bey
Dost	Dost	Dost	Doşek	Töşek	Döşek
Dûz	Tüz	Dûz	Egit	Yigit	Yigit
Êrdek	Cîtek	Yedek	Gulaş	Küres	Güres
Hevîr	Qamîr	Hamur	Hozan	Ozgan	Ozan
Qapî	Qapqa	Qapı	Qaz	Qaz	Qaz
Qûl	Qul	Qul	Qûm	Qum	Qum
Paqîj	Paq	Paq	Qalind	Qalın	Qalın
Sax	Saw	Sağ	Sara/Sera	Saray	Saray
Soz	Söz	Söz	Pêl	Cil	Yel
Doşek	Töşek	Döşek	Bîju	Bilü	Bilme
Baran	Boran	Bora	Doh	[Tün]	Dün
Kuçîk	[Küçîk]	Köpek	Alaşa	Alaşa	Beygir
Bazar	Bazar	Pazar	Xatûn	Xatin	Qadın
Çırpi	Şırpi	Çırpi	Qurifin	Qorqu	Qorqu
Devre	Tire	Çevre	Kêm	Kim	Kem
Kurbûn	Qırınıu	Traş	Pisik	Pisi	Kedî
Taze	Taza	Taze	Çit	Çit	Dis
Çarîk	Çiriik	Çeyrek	Boz	Boaz	Boz
Çetîn	Çitîn	Çetîn	Êm	Cim	Yem
Gur	Kür	Gür	Xanım	Xanım	Hanım
Qırêj	Kir	Kir	Kepek	Kibek	Kepek
Pijîn	Pişmek	Pişmek	Sorgum	Sürgün	Sürgün
Peya	Ceyew	Yaya	Inca	Ança	Anca
Kalîk	Qabiq	Qabuq	Egit	Cigit	Yigit
Aşîl	Yeşil	Yeşil	Odîr	Ot	Od

Mirşan,K. 1083; *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye*; MMB Yayımları, Ankara.

Kırmançanın en ilginç yönü, bu dilde, bazıları Türkiye Türkçesinde bulunmuyan, bir çok Erken Türkçe sözlerin bulunmasıdır (Erken Türkçe-Qırmançça):

AB, ap	AĞIR, gîran, gîrtin
AN, an	AÑ, an
ASRA, asa	AŞ, aşêf, aşbûn, aşt
AW, awa, ava, vaji	AZ, aza, azad
BİL, bel	BİLÜ, bilîmet, bilek, bîju
BULUÑ, bêlan	BUY, bêj
BUN, bûn	ÇÎ, çûn, çûyin
ÇËRİG, çarek	İL, êl
ÊDİL, edilîn	QIZ, kız, kîze
QIR, kirawe, kirç, kirdin	QUÑ, kun, gun
QULAC, gulibandî	KÜÇİG, kûçik
QUT, kut	OĞUR, oğir
OĞ-UR, gor	SOBIQ, şebikîn
SAŞIM, şâsbûn, şâş	ALTIN, altûn
ALAYA, Alûde	ASPAN, ASQAN, asman
ANÇA, inca, incaku	AT-OÑUT, tund
ATAS, ates	BASA, bas

BARDAGÇAN,bar, bare	BOŞ, boş
BİRİGERÜ, ber	BUQA, boxe
BUYAN, beyan	BUZ, bezok, bazîn, bazî; bî.
ÇİM, cîm	ÇÖL, çol
ÊM, em, mer, mîr	ERİN, ern
KÖL, gol	KÖNÎ, kone
QUNÇUY,guncayıst, guncan, guncê,	QURI, qur
xuncan, xuncê,xundî,gunagûn	NIQI, nik, niqe
SUU, sû	SAB, şêwr, şêwirîn
BİTİG, witak [<i>mektup</i>]	UMAMAQ, humêd

Mirşan,K. 1083; *Prototürkeden Bugünkü Kürtçeye*; MMB Yayıncı, Ankara; s.11.

Özet olarak şunları söyleyebiliriz:

1. Kürt sözünün, Türkçeden başka, “*tarih içerikli*” alternatifisi yoktur.
2. İnsanlığın proto-tarihinde, Türklerin tarihi dışında, Kürtlerin tarihi de Türk tarihi kapsamında oldukça belirgin durumdadır.
3. Kürtler bir Tatar boyudur veya Tatarlara tabi idiler (TATAR BİRİLE, No.13!).
4. Kürtler, Türk-Pers savaşları sonucunda Dareios I'in tahta geçme yılı olan, MÖ [Msixa Teñriden önce] 14.02.522'den itibaren Doğu Anadoluya yerleşmeye başlamış bulunuyorlar.

Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türk Bil*; s.51.

5. Kürtler kendi dillerinde kendi tarihlerini yazmamış olan bir halktır. Onlar hakkında (Fars dilinde) yazılmış olan bir tek tarih kitabı var: Şerefhan Bitlisî tarafından (1543-1604) yazılmış olan “Şerefname” (Petersburg baskısı). Ancak, bu kitap hadiseleri o zamanlardaki yaygın İslâm kültürü kalıplarına göre añaflatır. *Esönük* olarak, “Kürtler ... bir cin topluluğudur”, der. Burda söz konusu olan şey, çerçeveye No.13'de dile getirilen, ÖC-ÖK [krallık sahibi; yani, Türk Bil ortamında kalan krallık] kavramının diğer bir ifade şekli olan ÖC-INANÇU'dur [tabi yed-i emin]. Bu söz ÖC-IN [tabi olma zorunluluğu] şeklinde düşünülmüş olmalı.

INDIQTIW [boyunduruk altına alma], INARU [zorunlu ötelenme; yani, işinların kızılı kayması], ÖZ INANÇU [zatî (yani, Hakana mahsus) yed-i emin] kavramları bu manayı vermektedir ve metnimiz ÖC-IN deyimini, Arapça olarak, “*cîn*” şeklinde değerlendiriyor. Şu añaflatı da ilgi çekici:

“Kürtlerin bireleşmemeleri hakkındaki sebeb ve rivayet söyledir: Hazreti Muhammedin peygamberlik sedası dünyaya yayılınca, yeryüzündeki padişahlar tarafından peygamberin yanına, ve ona itaat kasdi ile, elçiler gönderildiği sirada, Türkistanın büyük sultani Oğuz Han tarafından dahi Kürt ayanından şeytan suratlı, çirkin cehreli Buğduz Amen adında birisi elçi sıfatı ile Medineye gönderilmiştir. Bu elçi peygamberin huzuruna gelince, hazreti peygamber onun çirkinliği mahiyetinden nefret duyarak, aşiret ve kabilesini sormuşlar. O da, “Kürt taifesindenim” demiştir. Bunun üzerine hazreti peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Cenabı Allah bunları ittifak komusunda muvaffak etmemiş. Aksi takdirde, dünyadaki insanlar bunların elinde mahvolurlar.’ Tarihin o gününden şimdiye kadar büyük bir devlet kurmak keyfiyeti bunlara müyesser olmamıştır. Yalnız bunlardan 5 kadar taife saltanat iddiası ile kabiliyet ve terakki gösterebilmişler (yani, ÖC-IN haline gelmişler) ve adalarına para bastırıp hutpe okutmuşlardır. Bunların da müddeti hükümetleri ise pek az devam edebilmişdir.” Mehrdad R. Izadî; *Kürtler; A Concise Handbook*, Washington 1992. Sahife 7.

Bu metinde Kürtlerin birleşmemeleri onların “5 taife” halinde yaşamış olmaları ile sebeblendirilmeye çalışılıyor. Elimizde, bu 5 taife isimlerine tekabül etme ihtimali olan, şu tarihî isimler bulunuyor: ÜÇ QARLUQLAR, OQ-OÑIM OĞIN’lar, AT-OÑITLAR ve TABIĞAÇ OÑITU AT-OQLAR [Kuşhan devletini kuranlar]. Bunlardan sonucusu Brahmi dilinde para da bastırılmış bulunuyor. OQ-OÑIM OĞIN hakkında ise, Tun-Huang ateşevinde bulunmuş olan şu Erken Türkçe metinde, şöyle deniliyor:

“*Takvimin OÑ yılının beşinci ayının sekiz yirmincisinde [MÖ 18.05.519] belde-sinin kralı* (yani, ÖC-ÖK) *olarak sahib-i muvaffaki teşyi olunarak geldi, canlı-ruh olabilmek üzere, naminın yakılması sureti ile Tanrısına geçebilmesi için.*

Ateşte yakılmak sureti ile geçmiye—BÜ olarak yakılmış olması dolayısı ile, muvaffak olarak ölen namin uçurulması amacıyla yapılan dua sebebi ile—muvaffak oldu; ateşin Allahımız namına yakılmış olması dolayısı ile muvaffak oldu.

OQ-OÑIM OĞIÑ isimli halk yüzünün OT-OZ askeri olarak gelen, bir tek Rabbe inananların 5 ordularının beyi hakkındaki işbu yazısı dinimizin hizmetkâri olarak yazan BUGUN-TUR [Superiority; yani, dînî kurum] mensubudur.”
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*; s.37-38.

Burada, 5 taife yerine, “5 ordu” deniliyor. Çinlilere Türk *tamğalarının* nasıl okunması gerektiğini öğreten bir yazında ise “5 halk” sözü geçiyor:

“*ON Milleti liderliğindeki 4 ÖGÜN’ü [Krallığı] temsil eden 5 halk*”.
Mirşan,K. 2002; *Makaleler*; s.5.

Türkler OQ’lara ait krallıklar için ÖG deyimini kullanmış bulunuyorlar ve, buna göre, sözü geçen ÖGÜN’ler OQ krallıklarıdır.

Bu yönden enteresan olan bir haber de şöyle:

MS 568 yılında—SİZE BOLUS [*Your Achiever*] olması gereken—*Sizabulos* (Menander Protektor tarihinde *Sizibulos* şeklinde de geçiyor), Soğdaq beyi *Maniach*’ın ricası üzerine, Türk ipeğine pazar yeri temin etmek için, Bizans Kralı *Justinian*’a bir Türk heyeti gönderiyor (Menander, 18 M) ve kendilerine, krala verilmesi için, birkaç mektup veriyor. Bizansa gelen heyet kral tarafından kabul olunuyor, ve kral İskit dilinde yazılmış olan mektupları mütercimlere okutuyor, ve heyeti içtenlik ile karşılıyor. Onların devlet şekilleri, Türk memleketleri hakkında sorular soruyor. Onlar da, dört beylikleri bulunduğu; bütün halklar üzerindeki hakimiyetin ise, yalnız *Sizabulosa* (yani, KÜL-TİGİN’e) ait olduğunu, *Ephthalitleri* [UÇ-UÇA ESIÑÜN’ler] de idareleri altına aldılarını ve vergiye tabi kıldıklarını izah ediyorlar. Kral da “*Ephthalitlerin gücünü tamamile kırmış bulunuyorsunuz demek*” diyor. Heyetin bunu teyit etmesi üzerine, “*Ephthalitler kentlerde mi, yoksa köylerde mi yaşarlar?*” diye sorar ve “*kentlerde, beyim*” cevabını alır. “*O halde siz onların bütün kentlerinin hakimi bulunuyorsunuz*” deyince, “*evet*” cevabını alır.

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*; s.70-71.

Bu metinde de “4 beylik” ifadesi ile karşılaşıyoruz ve, ayrıca, KÜLTİ-GİN’in MS 554-557 yıllarında yaptığı UÇ-UÇA ESIÑÜN (yani, *Ephthalit*) seferi de sözkonusu oluyor. Bu halka Türkler UÇ-UÇU ve Çinliler Ju-Ju demiş bulunuyorlar ve onların Çindeki Gök Irmak kuzeyinde *Chu* [Çu] isimli bir devlet kurmuş olduklarını görmekteyiz.

“*Seytan suratlı, çirkin cehreli*” deyimi bu Çu halkının, Araplara benzemeyen Çinlilere benzemesi dolayısı ile söylemiş olabilir.

Türklerin *devlet* sözüne (ÖDÜS sözü dışında), yukarıda belirttiğimiz gibi, UÇ-UÇA da demiş oldukları *Nagy-Szent Miklos* yazıtlarından bilmekteyiz. Ancak, aşağıdaki yazıt bize bu sözün Çatal Hüyük yazıtlarında da kullanılmış olduğunu gösteriyor:

Catalhöyük'te taş üzerine yazılmış bir yazıt
ÇATALHÖYÜK, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayımı, 2006, s.64.

(20) EL-ËTÍS ËL-ËSÍS UÇIS UÇ-UÇU.	<i>Halkımız olan halkın liderliğindeki devlet.</i>
--	--

Yazıtlarımızda sözkonusu edilen 4 ülke, QAPAĞAN (en eski Samarkand Kenti) sarayındaki duvar resminde, arka-arkaya giden 4 leylek resmi ile ifade edilmektedir. Bu leyleklerden en sonucusu özel bir platformda gösterilmiş bulunuyor ve, buna göre, UÇ-UÇA ESİÑÜN'ü [*Ephthalitleri*] ifade etmiş olması gereklidir.

Bütün bunlara göre, sözkonusu edilen 4 krallık UÇ EŞİG ËL AT [*Skolat, İskit*] krallıklarıdır ve bunlar, AT ËL'in 3 ana halkından biri olan, OQ UŞUY'lar ile beraber, 5 halk teşkil etmiş bulunuyorlar.

6. Bu alanda atalarımızdan kalan ilginç bir tarih kitabı da var. Tun-huañ çevresindeki tapınaklarda bulunmuş olan ve kâğıt üzerine fırça ile yazılmış IRAQ BÌTİG [Iraklılar yazılımı] isimli bu kitaptaki birkaç kuple şöyle:

Eserin Esas nüsh. Londra British Museum'u, el yazmaları bölümünde 8212 numara ile kayıtlıdır. Stein, M. Aurel 1909; *Explorations in Central Asia, 1906-8*, in Geographical Journal for July and September, 1909.

Thomsen, V. 1912; *Dr.M.A.Stein's MSS, in Turkish "Runic" Script from Miran and Tun-Huang*, from the Journal of the Royal Asiatic Society, January, 1012.

Orkun, H.N. 1938; *Eski Türk Yazıtları II*, s.99

Tekin, T. 2004; *Irk Bitig (Eski Uygurca Fal Kitabı)*; Ankara.

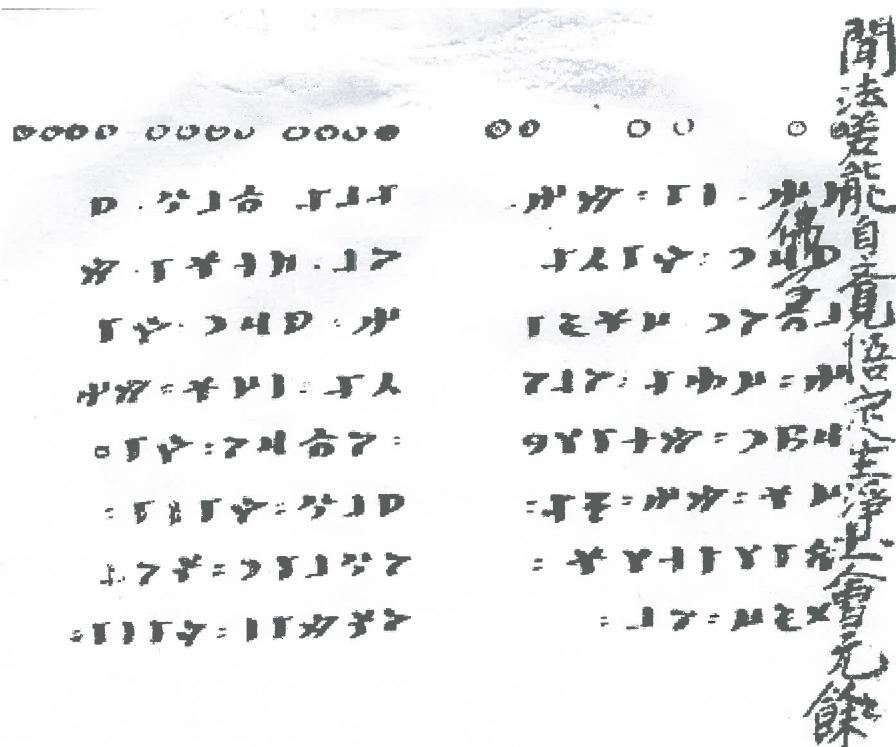
§ 1. TÜRÜK BİL [Türk Regnumu]

1. İTİN İSİ MİN, OYIRIN KİÇE, “*İmpuls Dininden olanlar*”, denilen yeri
geçerek,
2. ALTUN ÜR-ÖGİN ÖZE , *Öbürdünya-Övüncü Yetkilisi olarak*
OLURUWIN MIN. *hüküm sürdürmiş bulunuyorlar;*
3. ËL-ÜYÜR MİN. *halk aileleri halindedirler.*
4. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre, biliniz bakalım;*

5.—EDGÜ OL.

—(cevabı) olumludur.

Sahife 1 ve 2 (ve de § 1 ve 2)

Not: Yazitta kullanılan tamgalar Türklerin ÜRÜÑ [runik] yazılarının—*Uyghur Yazısı* diye bilinen şekilde geçmeden önce—kâğıt üzerine firça ile yazılmış şeklidir.

Yazıt üzerindeki Çince metnin esas yazı ile hiçbir ilişkisi yoktur. Yani, Çince yazı metin yazısına sonradan ilâve edilmiş bulunuyor.

Metnimiz, İdil-Oral kuzeyinden gelerek, ALTUN ÜR-ÖGÜN [Öbürdün-ya-Övüncü Yetkilisi] sıfatı ile ÖTÜKİN YIŞ [Geçerli Konstitusîon] teşkil ettiğten sonra, Türk Bili kurmuş olan Türkleri (yani, *impuls dininden* olanları) kastediyor. Metni yazan ve *öz-irkine kisiler* [özgür kişiler] olan Oqlar (Bîs Balıq Devleti vatandaşları) da Türk oldukları için, metnin sonunda “*edgii ol*” deyimi kullanıyor. Ancak metnimizde “Türk” sözü kullanılmıyor ve, onun yerine, daha eski bir deyim olması dolayısı ile, daima *OQ* deniliyor ki, zaten Türkler de kendilerinin *OQ* soyundan geldiklerini söylüyorlar. Yani, Oqların Türk olmadıkları iddiaında bulunmak mümkün değildir.

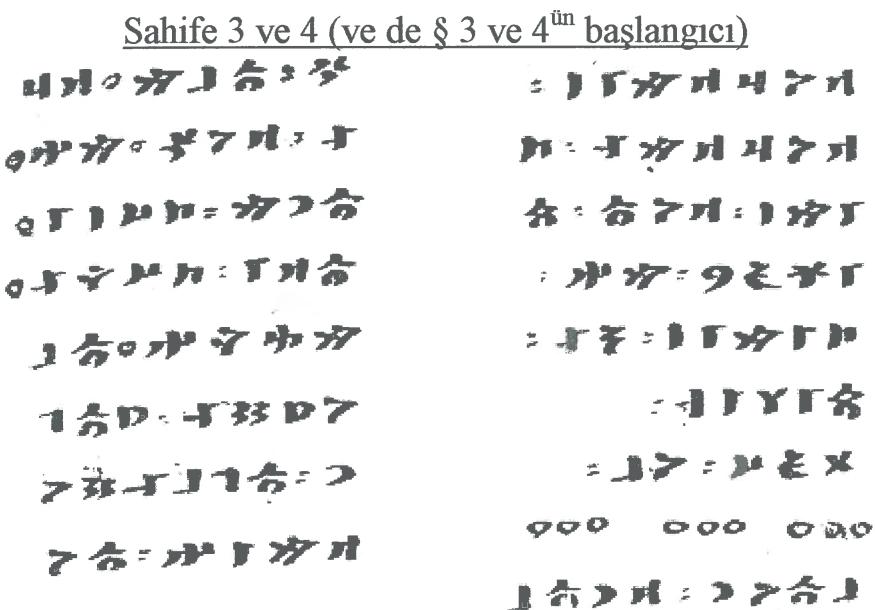
§ 2. UŞ-OQ UŞUM [Egemen-Asker Egemenliği]

6. ALA ATLIĞ OYUL TEÑRİ MİN,
7. OYIRIN KİÇE,
8. SÜR MİN,
9. OT-URU ÖKİ OYILIĞ
10. KİSİ-OĞLIN
11. UŞ-OQ UŞIM İS .
12. KİSİ.

(Canları) *Alan isimli Tanrıym*,
denilen yeri [Ala Tawlari] geçerek,
(atımızı) *sürmiye devam eder isek*,
(ölüyü) ateşe vurma *Rabbine inanan*
kişi *oğullarının*
“*Egemen-Asker Egemenliği*” denen
kişileri(-ne ulaşılır).

Bu metnimizde “*Uş-Oq-Uşım*” deyimi ile MSSagetler kastedilmektedir. ÖNRE BIÑA BAŞI bu halka ÖK ERİGÜN UŞ-OQ UŞIN [Erkli Krallığın Ege-

men Asker Egemenliği] diyor (Herodotusa göre “Massaget Krallığı).

§ 3. UÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI

13. OQ URIQIM İS,	Oq ırkından olduğu halde,
14. OQ URIQIMA TİMİS	Oq ırkına geçmiş
15. —QUT BİRGEY MİN, İTİM İS.	—kut vermesi için, impulziv olarak.
16. ANÇA BİLİÑ,	Buna göre biliniz bakalım,
17. —EDGÜ OL.	—(cevabı) olumludur.

Burada, Oq ırkından olan Türklerin, aynı bir Oq ırkından olan, ancak dilleri Türk olmayan, di-ğer Oqlara, onların kutlu olmaları için, *impulziv* olarak geçmiş oldukları ifade ediliyor.

Yoluğ Tigin Büyük Okyanus kıyılarında, Taluy [Kore] Denizi etrafında yaşayan halkları ÜÇ-OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI [Üç-Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qitañ, Tatabi] diyerek sayıyor. Metnimizde sözkonusu edilen Oqlar bunlar olmalı. Nitekim, Altı Yarıq Tigin de, burada geçen *IT* [impuls] ve Ot-Oz deyimlerini kullanarak, şöyle diyor:

*İmpuls Rabbini erdem yapan namdar Ot-Oza,
Kozmos Şerefi Kralının muru ile ırk başarısı
Zaferler Lideri Peygamberliğine vahiy oldu.*

Bu peygamber, Türk Bili kurma impulsu göstermiş olan, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahimin Neslimin Hanlar-Hani İstemii]’dir ve bu deyimdeki İÇÜ-APA [Allah] metnimizde ON OĞIN ÇUR [Kozmos Rex Honori-si] şeklinde geçiyor.

§ 4. OÑ BUDUN [Altay Kavmi]

18. ALTUN QANATLIĞ [QAN ATLIĞ] ATALAM	“Yetkili Han” adı ile
adanan
19. QARA QUŞ [OQ UŞ] MIN.	Oq yönetimi mensubuyum.
20. ATINIM İTÜSİ ATQI	“Böyle bir mensubiyet mensubu
21. İTÜKE MÍZ İKİN,	olarak,

22. TALUYDA YATIPIN TAPILA
 23. ODUQIMIN AT-UTAR MIN.
 24. EŞİB EDÜWİMİN EYİYÜR MİN:
 24. OÑIĞ KÜÇLÜG MİN.
 25. ANÇA BİLİÑLER,
 26. —EDGÜ OL.

*halen Taluyda yaşama
 zaferini kazanmış bulunmaktayım”,
 şeklindeki hatırlamı ifade ediyorum:
 Başarılı [OÑ mensubu] olduğum için
 güçlü oldum..
 Buna göre biliniz bakalım,
 —(cevabı) olumluudur.*

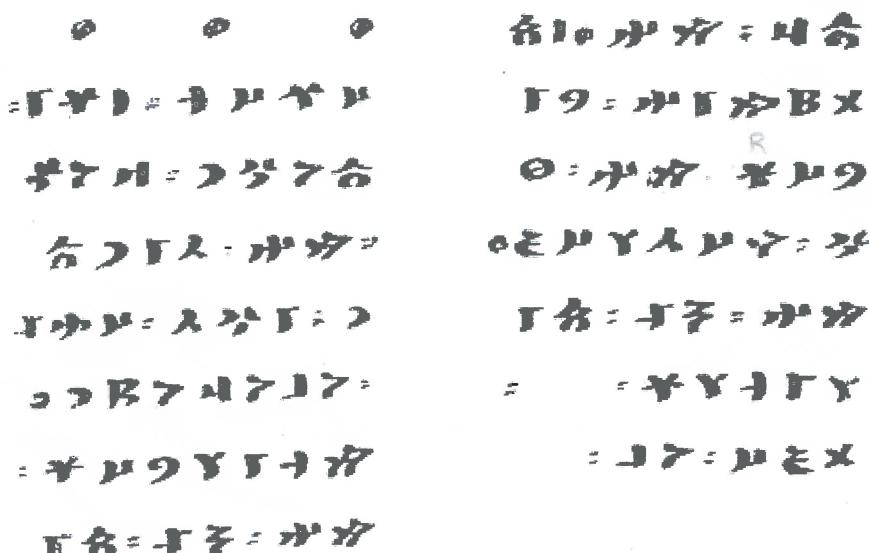
Türkler Altay Koşma Devletlerine ALTUN YIS [Reprezentant Konstitution] demiş bulunuyorlar ve metnimizdeki ALTUN sözü buna (Altaylara) işaret ediyor.

Bu yazıt bize Türklerin “Oq” dedikleri bazı halkların Altay çıkışlı olduklarını ve Taluya [Kore Denizine] daha sonraları yerleşmiş oldukları kanıtlıyor. Kuplenin sonundaki “edgü ol” ifadesi, burada sözkonusu olan Oqların da Türk olduklarına işaret ediyor.

Not: OÑ BUDUN Altay Kavmine verilen isimdir.

Mirşan,K. 2000; *Türük Bilge Qağan İliñe Bitig*; § 6.

Sahife 5 ve 6 (§ 4^{ün} sonu ve 5ⁱⁿ başlangıcı)

§ 5. AT İL (İdil-Oral Devleti)

27. ÜRÜÑ İSİRİ AT-OĞIN
 28. QUŞ [OQ-UŞ] MIN
 29. UÇIN ATIN
 30. IĞAÇ ÖZE OLURUWIN
 31. MİN İL ÜYÜR MİN.
 32. ANÇA BİLİÑLER..

*Öbür Dünya imanı sultanatına ait
 Oq yönetimiyyim.
 Lideri olan AT’ın
 oturduğu (idare ettiği) IĞAÇ [tenzor,
 ağaç]
 bin halk ailesi içerir.
 Bu şekilde bilmelisiniz.*

Msixa Teñriden Önce 494 AT yılında ölen Qañım Türk Bütün Qağanın YUĞ merasimi için At-Oy generalleri prezidentlerinden 500 Ėrinin [mustahkem mevki müdafiinin] gelmiş olması, yukarıda geçen IĞAÇ ve MİN İL ÜYÜR ifadelerinin hiçe abartılı olmadıklarını gösterir.

Mirşan,K.1991; *Bolbollar*; s.60.

Sahife 7 ve 8 (§ 5 sonu ve § 6 başlangıcı)

• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• • • • •
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ
• ၑ ၑ ၑ ၑ ၑ	• ၑ ၑ ၑ

§ 6. BËGILIG YIRAĞAY (Lordluk Uzaklaşması)

33. BËG ËR OYUN	<i>Lordu [Beyi] (Tanrısına) eriştirecek olan zekâ,</i>
34. ATIÑIRU	<i>(vucudundan) atılarak,</i>
35. BARMIS,	<i>(Tanrısına) varmış olduğu için,</i>
36. AQ BÏSÌ QULUNLAMIS.	<i>o AQ Topluluğunu (bu sayede) devam ettirebilmiş.</i>
37. ALTUN AT-OY OĞULUĞ,	<i>Şöyled ki, yetkili AT-OY verasetini,</i>
38. OD-OĞ URLIQ OYIRA	<i>muzaffer-insan soyundan</i>
39. OĞ-OY İT BASIÑ	<i>bir kişi (yani, ölenin oğlu) olan başkan elde etmiş,</i>
40. ÖRÜ BARMIS,	<i>ölenin şerefi dolayısı ile.</i>
41. ÜRÜÑ İN ÖGINİ.	<i>Tanrıdan kazanılmış (Tanrıının bahsettiği) yetki ile,</i>
42. UB UTULAMIS	<i>milleti,</i>
43. ALTUN,	<i>BUĞ' u defnetmek için</i>
44. BUDILLIG,	<i>yapılan oylama merasimine,</i>
45. BUĞ URALIQ	<i>binlerce sayıda gelmiş olduğu için,</i>
46. OYRAĞAY	<i>omun, öbürdünyasına (gitmesi için ateşe) vurulmuş,</i>
47. BIÑERÜ KËLMIS ÜÇÜNÇ,	<i>—“lordluk YIRAĞAY [uzaklaşması]” denilen—</i>
48. QUNCUYI URILINMIS	<i>ebedî lord erdemî ruhu..</i>
49. BËGILIK YIRAĞAY TİR,	<i>Bu derece olumlu bir hadisedir bu.</i>
50. MEÑİLIG BËG ËR-ËRİM İS.	
51. AÑIĞ ËDGÜ OL.	

Eğer, Tatarca *bïste* [şehir varoşu, büyük köy (yani, köyler topluluğu)] ve Başqırtça *bïse* [eş, kadın] sözlerini gözönünde bulundurur isek, AQ [aktiv] BÏS = “AQ Topluluk” (yani, AT-İL) olur. Nitekim, İçki Türkistan devleti olan BÏS BALIQ “Kentler Topluluğu” demektir. Ayrıca, AQ BÏS deyimini metnimiz AT-OY şeklinde de açıklıyor.

Metnimiz § 5de sözkonusu edilen AT İL geleneklerini dile getiriyor. Bu geleneklere göre, “*Hakan öldükten sonra yerine oğlu geçer. Diğer taraftan, ölmüş olan hakan halk oyu ile (yani, halkın Tanrıya verdiği teminat [ANT] sayesinde) Tanrısına gecebilmiş (yani, Tanrı ile bütünleşebilmiş) olduğundan, onun oğlu da, (gökteki) babasının yardımını sayesinde, başarılı olacaktır*”, deniliyor.

Metnimiz bizim AT İL olarak da tanadığımız devletin yöneticisine BUĞ diyor ve insanın, vücutunun değil, ancak OY'unun [zekâsının] Tanrıya ulaşacağını söylüyor.

7. Mehrdad R.İzadî: “*Dünyadaki herhangi bir müzede hiçbir şeyin—hiç değilse herhangi bir kırık mızrak ucunun, bir çanak-çömlek kırığının veya bir mozaik parçasının—Kürtlere ait olduğunu tespit edilememiş olması, eğer bu bilinen bir engel sonucu değil ise, hayretverici bir hakikatdir*” demektedir.

Mehrdad R. Izadî 1992; *The Kurds, A Concise Handbook*, Washington; s.7.

8. Erich Feigl (Viyanalı) “Kürtler” isimli kitabında (s.44) şöyle diyor: “*Avrupalıların, öncelik ile Rusların, ana problemleri daima şundan ibaret olmuştur: Kürtleri Türklerden ayırmak; yani, onların diğer bir menşe edimelerine yardımcı olmak, onlara kendilerinin daha iyi bir şey olduklarını izah etmek*”.

9. Bugünkü Kürtçe, en baskın şekilde Türkçe, fakat, aynı zamanda, Farsça, Arapça, Assurca, Dürzüce, Hellence ve Ermenice kelimeler ile doludur.

10. Not: Yazımızın başında sözkonusu ettiğimiz ÖKÜ-ERT deyimi 2 yazıta geçmektedir:

(1) ÖKÜ-ERTİL A ...

(2) ÖKÜ-ERTİL QAN ...

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.121-122.

Sayın Türkolog Prof.Dr.Talât Tekin, bu iki yazıt başlangıçlarını “KÖRTLE” diye okumakta ve bunun manasını “güzel” şeklinde belirtmektedir (ORKUN Dergisi, mayıs 2006; s.33-34).

(1) numaralı cümleyi KÖRTLE diye okumamız olası ise de, (2) numaralı cümlemizden bu sözün sonuna konulan “E”nin bulunamayacağı añaşılmaktadır. Yani, geride KÖRTL gibi bir söz kalır. Diğer taraftan, sayın profesörümüz KÖRTLE sözünün manasının “güzel” olduğunu söylüyor. Halbuki Türkçede böyle bir söz yok—KÖRK kökü var ki, bu sözün manası “görünüş”, “şekil”, “hal”dir. *Esőñük* olarak:

YUQLUNMAQSIZ KÖRKLENÜ AÇILMIŞ

[Bulaşmyan halde açılmış];

BİR TEG YAÑLIĞ BURQAN BOLMIŞ KÖRKÜ KÖŞÜNÜR,

[Bir tek tesirli gravitasjon meydana gelmiş halde gözükür];.

KÖRKLE TAŃSUQ TAYDU KİDİNİ QAW LIN-XUATA.

[Şeklen sıfır noktasından başlıyan siklus güzergâhi müterakki manifoldda].

Ayrıca, Talât Tekin Beyin, Tatarcadaki, “güzel” añaşımı da gelen, *körkem* [*görkem*] sözünden esinlenerek, KÖRTLE sözüne “güzel” añaşımını vermiş olabileceğini düşünebilir isek de, bu sözün kökü, KÖRT değil, KÖRK'dir.

Eleştiriler

(1) Prof.Dr.Firidun Ağasioğlu (Azerbaycan)

Sayın Kâzım Mirşan hocamızın
“İslam Öncesi Kürt Tarihi” adlı yazısına ufacık bir yorum

Sayın hocam! Önce değerli yazınıza uğur, yazan elinize sağlık dilerim. Sizin yazınızı mana gönderen sayın TURGAY beye de teşekkür ederim.

Bilindiği kibi, kurt boyları (kurmancı, guranî, zaza v.b.) birbirinden oldukça farklı şivelerde konuşurlar. Kürtlerin tarihen muhtelif dinlere (mecusi, hristian ve islam) tapınmalarına dair belgeler vardır. Lakin yaşamını yazın yaylakda, kışın kışlakda keçiren kurtler etnoqrafik bakımından konar-göçer terakeme, yörük ve padar türk boylarından farklıdır. Bu durum Sizin ileri sürdürünüz *türk=kürt* tezine uygun gelir. Hocam, biz *azer* (*azeri değil!*) türkleri *kurd* (*kürt*) adını “hayvan besliyen dağ adamı” anlamında kullanırı. Türk veya irani şivelerinden birinde danışmasından asılı olmayarak, dağlarda konar-göçer yaşamlı topluma kurd//kürt deyilmesi etnik degil, etnografik olaydır.

Bana göre, macar ve göktürk boyları içinde görünen *kürt* adlı uruqlar da konar-göçer finuqor (macar) ve türk etnosu idi. Arablar Türklerden aldığı *kurd* kelimesini konar-göçer anlamında onun çوغulu kibi *ekrâd* kelimesini kullanmışlardır. V. asırda Azerbaycanın Muğan bölgesinde konar-göçer yaşamlı *akhun* türklerini arab kaynakları “*ekrâd-i bilâ sükkân*” (iskan olmayan kurtler) adlandırır. Osmanlı dönemi Tapu Tahrir defterlerinde de *ekrâdi türkmen* (türkmen kurdleri), *ekrâdi aşayir* (aşiretlerin kurdleri) deyimleri işlenmiştir.

Kurt sözünün etimolojisi “kar yiğini” anlamında yorumlanmıştır (Rasonyi). Bu yorum Sizin *karluq* > *karduk* fonetik değişmesile verdığınız izahın doğru olduğunu gösterir. Aynı fonetik özellik azer dilinde vardır. Orfografik ve orfoepik normlara göre *qızlar*, *açıq* yazılar, *qızdar*, *acdıq* deñir. Yani l > d fonetik değişmesinin bazı türk dillerinde linqvistik örneği vardır. Mehmet Eroz bey Malatyada *Karlıq dağı*, *Karluk köyü* hakkında bilgi vermiştir (Doğu Anad. Türkliği, İstanbul, 1982).

Minorski ise (İsl. Ansiklop. VI. 1089) yanlış olarak kurt adını sumer qaynağında keçen *Kardak* (kar-da-ka) toponimi ile bağlamak istemiştir. Lakin kaynağda *Karadağ* anlamında işlenen bu söz bugün aynı bölgede (Süleymaniye civarında) aynı Karadağ adı ile devam edir.

Sumer, akkad-asur, urartu yazılarında yer almayan *karduk*, *kardu*, *kirti* etnonimleri sonralar ortaya çıkmıştır. Ksenephon (m.ö.V yüzyıl) *kardukh* (Kapdoúχoi) boylarından bahs etmiştir. Ksenephon yazır ki, kardukhların dağından 6-7 stadiy kenarda olan Kentrit (Bohtan) çayı ermenilerle kardukhlar arasında sınır idi (Xsen. *Anabasis*, IV.3.1).

XX asıra kadar Kürtlere aid yazılan kitab ve ilmi eserlerde *karduk=kürt* formulu aksiomaya sayılrırdı, lakin sonralar bazi alimler (Nöldeke, Hartmann, Weissbach) bunu yanlış saymış, antik çağ latin-yunan dillerinde **Cyrtii-Kóptioi** kibi yazılan *kirti* boyadının kurtlerle bağlı olduğunu ileri süremler. Strabo yazır ki, Persida bölgesinde Zagros dağlarında yaşayan *kirti* uruqları gezegen yağmaçları idiler (Strabo, XI. 13.3; XV.3.1).

Kurt dilinde (daha doğrusu dillerinde) batı irani dillere aid morfoloji göstericiler olsa da, bu dil veya şivelerde ermeni, arab ve türk qatı da qabarlı görünür. İrani diller kurdlerin yaşadığı Zagros dağlarına yalnız Ahameniler çağında ulaşmışdı. Bundan önceki tarihde “kürd dili” aramaq ilimden uzak bir fantazidır.

Ahameni ve Sasaniler çağında yalnız kürdler değil, lur, beluc, kadus v.b. yerli halklar da pers dilinin tesiri altına düşerek, kendi dilinden uzaqlaşmış ve neticedeorrisi bir dilde kanuşmuşlar. Bu bakımından kürdleri türklerden ayırb ayrıca bir "millet" kibi takdim edenler yanılırlar. Bu bakımından, hocamızın yazısı onlara tutarlı cavabdır.

Hocam, Slavca *kray* (kenar) sözünün *kir* ile bağlılığı ve *başkird* boyadı hakkında söylediğiniz orijinal fikirler de dikkat çekicidir. Massaget boyalarının Türküğü ise kuşkusuzdur. Onların I-VII asırlarda Alban eline (TÜRK devletine) dahil olan Azerbaycanın kuzey bölgesinde Demirqapı Derbende kadar bir beylik de kurmuş ve hristianlığı kabul etmişlerdi.

Bana göre, bu değerli yazıda düzeli bir-iki mesele vardır:

1. Hocam, yazırınız ki, w sesi zamanla ğ, q, y şekillerine çevrilmiş bulunuyor. Lakin türk dili seslerinin inkişafı yoluna uygun deyişmeler bunun aksine olmuşdur: q/g/y > w. (Feridun Ağasioğlu Celilov. Azer dilinin morfonolojisi. Bakı, 1988).

2. Kurtce-tatarca-türkçe sözlükde her üç dile *dev*, *dürüs(t)*, *çeşme* kibi fars dilinden keçmiş sözlerin verilmesi gerekmiyor.

KM notu: Bu teklif üzerine, sözkonusu Farsça sözleri cetvelde silmiş bulunuyorum.

3. Kurmançı adının türkçe *kirbac* (kamçı) sözü ile de alakası ola bilir, lakin buna tam emin degilem.

4. Neden bugün bile asori, (a) suryani kibi tanıdığımız sami boyu ve onların eski civi yazılarında adı keçen Asur//Assur//Aşşur ülkesi AT-UB-UÇUQ olur? Bunu anlaya bilmedim.

KM notu: Sayın Firdun Ağasioğlunun nazikâne telmih etmek istediği gibi, AT UB-UÇUĞ Asur sözünün karşılığı olamaz; ancak, Erken Türk tarihçileri yazılılarında hiçbir zaman (*esönüük* olarak, *Asur* gibi) yabancı söz kullanmamış bulunuyorlar.

Diğer taraftan, OQ-AT UB-UÇUĞ [*İskit Başkenti*] ifadesinde olduğu gibi (Hoytı Tamir gündelikleri!), UB-UÇUĞ "başkent" demektir. AT [şöhretli] sözü ise, burada "kadim" manasında (veya, İngilizce *the* artikeli olarak) kullanıyor ki, Perslerden önceleri Asur Mezopotamyanın başkenti idi.

Hocamıza saygılarımla,
Feridun Ağasioğlu (Celilov)
30.V.06

(2) Prof.Dr. Ahmet Buran (Fırat Üniversitesi, Elazığ/Türkiye)

Sayın Mirşan,

Yazınızı dikkatle okudum. Kurt ve Kürtçe konusu günümüzde, bilimsel olmaktan çok, artık siyasal zeminlerde ve siyasal boyutlarıyla tartışılan bir mesele haline gelmiştir. Bilimsel değerlendirmeleri kimler ne kadar dikkate alıyor bilmiyorum...

Kürtlər və Zazalar hakkındaki nihai tespitinize katılıyorum. Bu grupların içinde bazı gayri Türk unsurlar olmakla birlikte aslı ve ilk unsurları Türklerdir. Kurt ve Zaza adları ile ilgili etimolojiniz konusunda fazla bir şey söylemeye muktedir değilim. Ancak yazınızda Kürtçe ile Tatarçayı karşılaştırıyor ve Kürtçeyi Tatarca'nın bir lehçesi diyorsunuz. Özellikle bu hı susta bir yöntem hatası yapıldığını düşünüyorum ve bu fikrinize katılmıyorum. İslam öncesi Kurt tarihinden söz ediyorsunuz, yani kaynakların Kurt adını henüz kullanmadıkları bir dönemden bahsediyorsunuz; ancak, Tatarçaya karşılaştırıyorsunuz. Bana göre, bu karşılaştırmayı ilk Türkçe /Eski

Türkçe ile yapmak gerekiyor. Örnek olarak, seçtiğiniz kelimeler aşağı yukarı diğer Türk dillerinde de aynıdır. Tatarca'nın buradaki özelliği ya da özgünlüğü nedir anlamadım.

Yazınızda yeni ve farklı bir bakış açısıyla Zaza ve Kürtlerin kökeni ile bu toplulukların konuştuğu dillerin geçmişi hakkında önemli tespitler var. Ben bazı değerlendirmelerinizi yöntem olarak doğru bulmasam da, sonuç itibariyle bu toplulukların Türk kökenli oldukları kanaatınızı paylaşıyorum.

Selam ve saygılarımla.

Ahmet BURAN.

Türkbükü, 25.07.2006

Kültür Bakanlığı
Ankara

Tarafınızdan bir kitap veya broşür halinde yayımlanmak üzere, “*İslâm Öncesi Kürt Tarihi*” isimli bir çalışmamı gönderiyorum. Bu çalışmaya göre, Kürtler ile Türkler aynı bir kökten geliyorlar. Bu iki halk arasındaki biricik fark, 1.500 yıllık bir zaman fasılasından bağıkası değil. Diğer taraftan, Türkler Kürtlerin başına gelen her felâkette onların yardımına koşmuş bulunuyorlar. Bunu kitabımlın kapak resmi ve büyük tarihçimiz Öñre Biña Başının Doğu Anadoluda yenilgiye uğrayan Kürtlerin yardımına koşmuş olması da açıkça gösteriyor.

Tarihimize bütün bunlar yazılı olarak açıkça dile getirilmiş iken, PKK’nın Türklere karşı aldığı tavırın anlaşılma imkânı yok; bu, yalnız Türklere değil, Kürtlere karşı da büyük bir ihanet. Bunu halkımıza duyurmak isteyeceğinizden eminim.

Saygılarımla
Kâzım Mirşan